

آیا بانک‌های ایران به بحران نزدیک می‌شوند؟

به دلیل این که بانک‌های خصوصی از منابع ارزان قیمت نظیر سپرده‌های جاری و قرض الحسنه کمتر برخوردارند، کاهش نرخ سود بانکی، ریسک و خطر ورشکستگی آنها را افزایش خواهد داد.

توجه به این که میانگین موزون سود انواع سپرده‌ها در این سال حدود ۱۷/۵ درصد و میانگین موزون سود انواع تسهیلات بانکی حدود ۱۴ درصد بوده است - همان گونه که در نمودار همراه دیده می‌شود - نرخ سود واقعی سپرده‌ها، منفی و نرخ سود

واقعی تسهیلات به حد صفر تنزل می‌یابد. این در حالی است که در سال ۲۰۰۶ به جز ایران تنها در آرژانتین، نرخ سود تسهیلات و سپرده گذاری هر دو منفی بوده است.

قیمت پول

بسیاری از موافقان کاهش نرخ سود بانکی بر این باورند که مقایسه نرخ‌های سود کشورهای مختلف با نرخ سود ایران، بیانگر هیچ نکته خاصی نبوده و نرخ سود در هر کشوری با توجه به شرایط خاص آن باید تعیین شود. گفتنی است، در اقتصادهایی که قیمت‌ها به صورت دستوری تعیین نمی‌شوند، تقاطع منحنی‌های عرضه و تقاضا، تعیین کننده سطح قیمت‌ها می‌باشد. در چنین سیستمی، هرگونه انحراف از سطح تعادلی قیمت توسط نیروهای حاکم بر بازار تعدیل شده و مجدداً تعادل لازم برقرار می‌گردد. اما هم‌اکنون در ایران، نرخ سود تعیین شده برای تسهیلات، با توجه به میزان تقاضای بازار و محدودیت عرضه منابع سپرده‌ای، پایین‌تر از نرخ سود تعادلی می‌باشد، به طوری که بر خورداران از تسهیلات بانکی را با نوعی رانت اقتصادی مواجه ساخته و زمینه‌های فساد مالی را تقویت نموده است. دلیل این امر، وجود صفوف طولانی و مازاد تقاضا برای دریافت تسهیلات از بانک‌های دولتی در نرخ‌های سود کنونی می‌باشد. گفتنی است، میزان تسهیلات و سپرده‌ها در بانک‌های دولتی طی سال‌های گذشته از یک روند افزایشی برخوردار بوده است، اما در حالی که بدهی بخش غیردولتی به بانک‌ها طی مدت ۱۳۷۸ تا دی ماه ۱۳۸۵ حدود ۸۲٪ برابر شده، سپرده‌ها تنها ۶٪ برابر شده‌اند. در واقع، بانک‌ها در پایان دی ماه ۸۵ حدود هشت برابر سال ۷۸ به متقاضیان وام و تسهیلات اعطا کرده‌اند. در همین دوره، نسبت بدهی به سپرده برای بانک‌های دولتی از ۸۱٪ به ۷۰٪ افزایش یافته است. دلیل اصلی نرخ رشد اعطای تسهیلات به رشد جذب سرمایه‌ها و افزایش تقاضا برای وام‌ها و اعتبارات بانکی، کاهش نرخ سود تسهیلات می‌باشد. همچنین، توجه به نرخ‌های سود سپرده‌ها و تسهیلات بانک‌های غیردولتی (در زمانی که تعیین نرخ سود سپرده‌ها و نرخ سود مورد انتظار تسهیلات اعطایی بر عهده خود آنها بود)، دلیلی بر پایین‌تر بودن نرخ‌های سود بانک‌های دولتی از نقطه تعادلی می‌باشد. در واقع، این نرخ‌ها بسیار بالاتر از نرخ دستوری کنونی بودند. لازم به ذکر است، نسبت بدهی به سپرده برای بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیر بانکی تا سال ۸۳ از یک روند افزایشی برخوردار بوده است، اما پس از آن با روندی به شدت کاهنده از ۱۷۰۴ درصد در سال ۱۳۸۲ به ۰/۸۹ درصد در دی ماه ۸۵ رسیده است. بی‌تردید، در این مدت کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی تمایل بانک‌های خصوصی به اعطای اعتبار را کاهش داده است.

بانک‌های زیان ده

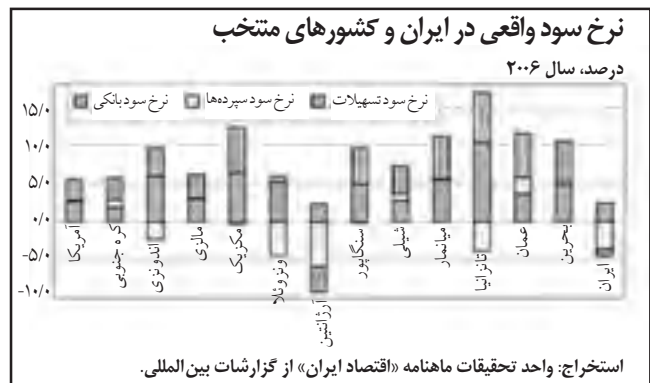
رییس کل بانک مرکزی هنگام بررسی طرح کاهش سود بانکی در مجلس، گفت: "بانک مرکزی با کاهش سود بانکی موافق است، اما بیم آن می‌رود که اتخاذ چنین روش‌هایی، نظام بانکی را با مشکلات فراوانی مواجه کند." دکتر شبانی میزان کل سود بانک‌ها در سال ۸۳ را ۲۷۰۰ میلیارد تومان برآورد کرد و افزود: "اگر سهم باقیمانده بانکی در پایان همین سال را محاسبه کنیم، رقمی معادل ۶۳ درصد می‌شود. بنابراین اگر سود بانکی را ۶۳ درصد کاهش دهیم، بانک‌ها را عملاً به مرحله زیان دهی رسانده‌ایم." مطمئناً این مسأله (خطر زیان دهی)، برای بانک‌های خصوصی شدت بیشتری

با رد مصوبه شورای پول و اعتبار از سوی رییس جمهور، به زودی نرخ سود بانکی برای سال ۸۶ به ۱۲ درصد کاهش خواهد یافت. شورای پول و اعتبار، نرخ سود بانکی را همان رقم ۱۴ درصد سال گذشته تعیین کرده بود که با مخالفت رییس جمهور روبه‌رو شد. بر اساس ماده دو آیین‌نامه اعطای تسهیلات بانکی مصوب ۱۳۶۲/۸۰/۱۴ هیأت وزیران و اصلاحی ۷۲/۳/۱۲، نرخ سود بانکی پس از تصویب در شورای پول و اعتبار، باید به تأیید رییس جمهور برسد تا اجرایی شود. این بدان معنی نیست که رییس جمهور، نرخ را تعیین کند، بلکه وی تنها حق تأیید و عدم تأیید نرخ تعیین شده توسط شورا را دارد. با این حال، نرخ ۱۲ درصدی کنونی، توسط رییس جمهور تعیین شده است و معلوم نیست که سرانجام نرخ در نهایت چه خواهد شد.

نرخ سود تسهیلات اعطایی طی قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۲، از یک سو بستگی به نوع عملیات بانکی دارد که قانون، آن را مشخص کرده است و از سوی دیگر، به عنوان یک ابزار سیاستی مطرح است که بر اساس آن، سیاست‌گذاران پولی می‌توانند با توجه به ماده ۲۰ همان قانون، فعالان اقتصادی را تشویق نموده یا آن را محدود سازند. مسلماً جهت‌گیری سیستم بانکی به منظور توسعه فعالیت‌های واقعی اقتصادی و در نهایت، تأثیر آن بر تولید ملی، باید با مشارکت بخش خصوصی صورت گیرد. بخش خصوصی نیز برای توسعه سرمایه‌گذاری نیازمند اخذ تسهیلات بانکی با نرخ منطقی و معقول است. از سوی دیگر، سیستم بانکی با توجه به این که منابع لازم برای ارایه تسهیلات را از طریق سپرده‌گذاران تأمین می‌نماید، همچنان ملزم به پرداخت سودی معقول و قابل قبول برای جذب سپرده‌گذاران و در عین حال، جبران هزینه‌های عملیاتی است تا بتواند به بهترین نحو جذب سپرده‌ها را تحقق بخشد. در غیر این صورت، سپرده‌ها به سایر بخش‌های داخلی و خارجی انتقال یافته و با توجه به محدودیت بانک‌ها در اعطای تسهیلات، بازار غیرمتشکل یا سیاه پولی را گسترش خواهد داد. با در نظر گرفتن تمامی موارد، دستیابی به یک نرخ سود بانکی معقول در شرایط فعلی، بسیار ضروری است.

نرخ سود منفی

مقایسه نرخ سود پرداختی بانک‌ها در کشورهای مختلف با نرخ سود متداول در ایران، از جمله مقوله‌هایی است که همواره بحث‌ها و شبهات زیادی را به همراه داشته است. البته ماهیت نرخ‌های سود اسمی با نرخ‌های سود واقعی متفاوت است، لذا مقایسه نرخ‌های سود در کشورهای مختلف باید با توجه به نرخ تورم رایج انجام گیرد. بانگاهی به نمودار همراه می‌توان دریافت که در سال گذشته، نرخ سود بانکی واقعی در ایران تنها ۲/۵ درصد بوده است که پس از نرخ سود کشور کره جنوبی (با ۱/۹ درصد)، کمترین نرخ در میان کشورهای منتخب می‌باشد. به موازات، سه کشور تانزانیا، میانمار و مکزیک به ترتیب با نرخ ۶/۶، ۶/۰ و ۵/۶ درصد، از بیشترین میزان نرخ سود بانکی برخوردارند. حال اگر نرخ تورم سال ۱۳۸۵ در سطح ۱۵ درصد در نظر گرفته شود، با

سیستم بانکی کشور را بر هم زده و بانک‌های داخلی را در تأمین منابع مالی با مشکل مواجه کند. در صورت افزایش تورم نیز بانک‌ها زیان بیشتری خواهند دید، زیرا بانک‌ها ناچارند در مقابل پرداخت تسهیلات ارزان‌تر، سودی کمتر از سطح نرخ تورم دریافت کنند. این در حالی است که مدافعان کاهش نرخ سود بانکی معتقدند با کاهش نرخ سود، تورم کاهش یافته و بهره‌وری بانک‌ها بالاتر خواهد رفت. اما به گفته رییس کل بانک مرکزی، ۹۴ درصد هزینه بانک‌ها، هزینه‌های ضروری نظیر حقوق کارکنان است که نمی‌توان آنها را کاهش داد. در ضمن، شش درصد بقیه هزینه‌های بانک‌ها، هزینه‌های اداری است که به سادگی قابل پس‌انداز نیستند. بدین ترتیب، انتظار می‌رود کاهش نرخ سود بانکی، به خروج سرمایه‌ها از سیستم بانکی منتهی شده و بانک‌های دولتی و خصوصی کشورمان را با آفتابی مواجه سازد. اما بدبختانه یا خوشبختانه، دولتی بودن نظام بانکی ایران، گرچه همیشه با بحران مواجه است، اما خود سپری در مقابل بحرانی فراگیر است. ■

دارد. در حال حاضر، شش بانک خصوصی با بیش از ۲۰۰ شعبه در کشور در حال فعالیت هستند که کمتر از ۱۰ درصد کل فعالیت‌های بانکی را در اختیار دارند. به طور کلی، سپرده‌های جاری و قرض الحسنه عمدتاً به سمت بانک‌های دولتی جریان می‌یابند، به طوری که حدود نیمی از منابع بانک‌های دولتی از این مجرا تأمین می‌شود. اما بانک‌های خصوصی از این منابع ارزان قیمت کمتر منتفع می‌شوند، لذا کاهش نرخ سود بانکی، تهدید بزرگتری برای ورشکستگی آنها به حساب می‌آید. در این میان، با کاهش بیشتر نرخ سود تسهیلات، بانک‌ها ناچار خواهند شد سود سپرده‌های خود را به همان نسبت کاهش دهند. در چنین شرایطی، سپرده‌گذاران ایرانی که تعدادشان به ۲۵ میلیون نفر می‌رسد، ممکن است سپرده‌هایشان را از بانک‌ها خارج کرده و در بازارهای غیررسمی نظیر طلا و ارز و بازار آزاد که نرخ سود در آنها حداقل دو برابر نرخ تعیین شده است، به کار بیندازند. کاهش پس‌اندازها و افزایش تقاضا برای دریافت تسهیلات نیز در نهایت می‌تواند تعادل

اتحادیه اروپا: دوست، دشمن یا دوست دشمن

روابط ایران و اتحادیه اروپا بر اساس نوعی حساسیت و وابستگی متقابل اما نامتقارن شکل گرفته است. بر عکس، روابط آمریکا و اروپا، مبتنی بر وابستگی متقارن است که همراهی آنها با یکدیگر را در پی دارد.

شریک تجاری اتحادیه صادرات و بیست و پنجمین شریک وارداتی آن بوده است. در مدت یاد شده، در میان کشورهای اتحادیه اروپا، آلمان بیشترین حجم صادرات را به ایران داشته است، به طوری که حجم

صادرات این کشور از ۱۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به بیش از ۵۵/۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ رسیده است. در همین مدت، فرانسه به عنوان دومین شریک تجاری ایران، صادرات خود را از ۷۲۵ میلیون دلار به ۲/۵ میلیارد دلار افزایش داده است. ایتالیا نیز به عنوان شریک سوم تجاری ایران در اتحادیه اروپا، فروشی بیش از ۲/۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ داشته است. در مجموع، سه شریک یادشده، هم اکنون ۷۰ درصد از کل صادرات اتحادیه اروپا به ایران را در اختیار دارند.

در مقابل، میان اعضای اتحادیه اروپا، ایتالیا با خرید بیش از ۱۱ میلیون تن نفت، بیشترین واردات نفت از ایران را در اختیار دارد. در رتبه‌های بعدی، فرانسه با ۱۰ میلیون تن، اسپانیا با ۷/۵ میلیون تن، یونان با ۶/۷ و هلند با ۵/۸ میلیون تن، از واردکنندگان عمده نفت ایران در اتحادیه اروپا محسوب می‌شوند. سوئد، بلژیک، پرتغال، آلمان و بریتانیا نیز از دیگر خریداران اروپایی نفت کشورمان هستند. بدین ترتیب، می‌توان گفت کشورهای عضو اتحادیه اروپا، وابستگی نفتی فراوانی به ایران دارند و امنیت انرژی آنها به ایران وابسته است. این وابستگی با وجود متنوع بودن منابع وارداتی نفت، نشانگر این است که رابطه اروپا با ایران، بر اساس مؤلفه «حساسیت» می‌باشد تا «آسیب‌پذیری». انگلستان نیز که زمانی امتیاز نفت جنوب و کنسرسیوم نفتی ایران را در کنترل داشت، از لحاظ تجاری، امروز به شریک پنجم اروپایی ایران تبدیل شده و حوزه نفوذ تجاری خود را در مقایسه با دیگر رقبای اروپایی از دست داده است. شاید یکی از مهمترین دلایل تنش زابودن روابط سیاسی ایران و انگلستان، به جایگاه تجاری و سطح مبادلات بازرگانی این کشور با ایران مربوط باشد که همسویی کاملی با ایالات متحده نشان می‌دهد.

نکته‌ای که در مورد آمار و ارقام تجارت ایران و اتحادیه اروپا به چشم می‌خورد، این است که علیرغم افزایش صادرات نفتی، شاهد کاهش فروش کالاهای غیرنفتی کشورمان به اروپا بوده‌ایم که بخش عمده این کاهش در بازارهای آلمان و ایتالیا صورت گرفته است. در حال حاضر، بیش از ۸۰ درصد واردات اتحادیه اروپا از ایران را محصولات نفتی تشکیل می‌دهد. در مقابل، صادرات اروپا به ایران محصولات متنوعی را در بر می‌گیرد که از آن جمله می‌توان به تأسیسات نیروگاه برق و ماشین آلات صنعتی اشاره نمود. صادرات نفتی ایران به اتحادیه اروپا نیز ۷۵ درصد از کل صادرات کشورمان را شامل می‌شود. در ضمن، واردات نفت اتحادیه اروپا از ایران،

بسیاری از ناظران معاصر، ابراز امیدواری کرده‌اند که ظهور جریان‌های تجاری، به افزایش وابستگی متقابل اقتصادی و جلوگیری از منازعه و دشمنی بیانجامد. از منظر لیبرالی، مطالعات نشان می‌دهند که شرکای تجاری به طور سیستماتیک کمتر متمایل و متوسل به منازعه نظامی می‌گردند، تا آنهایی که به تجارت با یکدیگر نمی‌پردازند. در این خصوص، دیل کاپلند، یکی از نظریه‌پردازان اقتصاد بین‌الملل، معتقد است: اگر یک کشور احتمال بدهد از تجارت با یک شریک تجاری، منافع کلانی را در آینده به دست می‌آورد، بعید است این منافع را با تنش و دشمنی به مخاطره بی‌اندازد. برعکس، اگر این منافع چندان قابل توجه نباشد، احتمالاً سیاست خارجی خصوصاً آمیزی را پی خواهد گرفت. حال این پرسش مطرح است که آیا وابستگی متقابل اقتصادی - تجاری، همیشه در جهت توسعه صلح و امنیت میان کشورها عمل می‌نماید؟ اگر پاسخ مثبت است، پس چرا با توجه به روابط و قراردادهای پر رونق تجاری اتحادیه اروپا و ایران، این اتحادیه اقدام به صدور قطعنامه ضد ایرانی در شورای امنیت نموده است؟ در پاسخ به پرسش یاد شده، در درجه نخست بهتر است نیم‌نگاهی به حجم و میزان تعاملات تجاری ایران و اتحادیه اروپا و نیز تعاملات تجاری اتحادیه اروپا و ایالات متحده در مقام مقایسه داشته باشیم.

تعاملات ایران و اتحادیه اروپا

با نگاهی کوتاه به پیشینه روابط جمهوری اسلامی ایران با جامعه/اتحادیه اروپا، می‌توان دریافت که روابط تجاری و اقتصادی میان ایران و اروپا، ثابت بیشتری در مقایسه با روابط سیاسی داشته است. گفتنی است، هم‌اکنون اتحادیه اروپا فاقد روابطی مبتنی بر قرارداد یا هرگونه همکاری مهم مالی با ایران است.

روابط جمهوری اسلامی با اروپای غربی، بخش مهمی از کارنامه سیاست خارجی کشور محسوب می‌گردد؛ به ویژه آن که بیش از یک سوم کل تجارت خارجی ایران را اروپای غربی (اتحادیه اروپا) به خود اختصاص داده است. در واقع، اتحادیه اروپا بزرگترین شریک تجاری ایران در هر دو بعد صادرات و واردات محسوب می‌گردد. میزان تجارت میان ایران و اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۵ به بیش از ۲۵ میلیارد دلار بالغ شده است. در همین راستا، صادرات اتحادیه اروپا به ایران از ۶/۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به بیش از ۱۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است. به موازات، واردات این اتحادیه از ایران در همین مدت رشدی معادل ۷۰ درصد داشته و از ۵/۵ میلیارد دلار به بیش از ۱۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ رسیده است. بدین ترتیب، حجم تجارت ایران با بزرگترین گروه تجاری دنیا طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵، به دو برابر افزایش یافته است. آخرین داده‌های آماری گویای جایگاه مستحکم ایران به عنوان سومین شریک بزرگ تجاری اتحادیه اروپا در خاورمیانه پس از عربستان سعودی و امارات می‌باشد. در سال ۲۰۰۵ سه کشور عربستان سعودی، امارات و ایران به ترتیب ۲/۸، ۱/۳ و ۰/۷ درصد از کل صادرات اتحادیه اروپا و ۷/۳ و ۰/۶ درصد از کل واردات آن را به خود اختصاص داده‌اند. در این سال ایران، بیست و دومین